

KONSTITUTSIYA – ERKIN VA FAROVON HAYOT GAROVI. INSON HAYOTIDA TUTGAN O‘RNI VA VAZIFALARI

Batirbekova Umida Shavkatjon qizi

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti, Pedagogika fakulteti, Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi, 2-kurs talabasi
Elektron pochta: umidabatirbekov@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada Konstitutsiyaning davlat va jamiyat hayotidagi o‘rni, fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini ta’minlashdagi ahamiyati, O‘zbekiston Konstitutsiyasining yangi tahririda ilgari surilgan yangiliklar hamda ularning ijtimoiy hayotga ta’siri ilmiy-nazariy nuqtai nazardan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida pedagogik nuqtai nazar — yoshlar ongida huquqiy madaniyatni shakllantirish masalasi alohida ko‘rib chiqilgan. Maqolada nazariy adabiyotlar, qonunchilik hujjatlari, hamda talaba sifatida kuzatuv va shaxsiy xulosalar asosida umumiy ilmiy tahlil berilgan.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, erkinlik, farovonlik, huquqiy madaniyat, inson qadri, islohotlar, demokratiya.

KIRISH

Har bir davlatning tarixiy rivojlanishida xalqning bosh maqsadi — tinch, erkin va farovon hayot kechirishni ta’minlashdir. Bu maqsadning huquqiy poydevori esa shubhasiz Konstitutsiya orqali mustahkamlanadi. Konstitutsiya nafaqat davlat boshqaruvi tizimini belgilab beradigan hujjat, balki jamiyatning ma’naviy-ijtimoiy rivojlanishi, insonning o‘zini erkin shaxs sifatida anglashi uchun asos yaratadigan tamoyillar majmuasidir. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahriri aynan shu maqsadlar asosida ishlab chiqilgan bo‘lib, unda inson qadri, farovon hayot, ijtimoiy adolat, daxlsizlik, erkinlik va tenglik tamoyillari yuqori qadrlanadi. Mustaqillikdan buyon mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar Konstitutsiyani zamon talabiga mos ravishda takomillashtirishni taqozo etib kelgan. Shu bois 2023-yilda butun xalq ishtirokida o‘tkazilgan referendum orqali Konstitutsiya qayta ko‘rib chiqildi va yanada mazmunan boyitildi.

Talaba sifatida mening fikrimcha, Konstitutsiyadagi yangiliklarni nafaqat bilish, balki amaliyotga tatbiq eta olish – kelajak pedagoglari, o‘qituvchilari va yosh avlod vakillari uchun nihoyatda muhimdir. Chunki biz o‘rgatadigan har bir bola, har bir o‘quvchi ertaga shu Konstitutsiya asosida yashaydi, ishlaydi va jamiyatga hissa qo‘shadi.

MATERIAL VA METODLAR

Ushbu maqolani tayyorlash jarayonida bir nechta ilmiy-uslubiy metodlardan foydalanildi:

Nazariy tahlil

Konstitutsiyaga oid ilmiy maqolalar, darsliklar, qonunchilik bazasidagi yangiliklar o‘rganildi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining eski va yangi tahrirlari solishtirildi.

Qiyosiy tahlil

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning inson huquqlari, ta’lim, ijtimoiy himoya, davlat boshqaruvi, adolat tamoyillariga doir bo‘limlari qiyoslab tahlil qilindi.

Kuzatuv

Talabalar o‘rtasida huquqiy madaniyat darajasi, Konstitutsiyaga qiziqish darajasi, huquqlarni bilish bo‘yicha kundalik hayotiy misollar yig‘ildi.

Pedagogik tahlil

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalari sifatida Konstitutsiyaning bolalar tarbiyasi, ta'lim jarayoniga ta'siri o'rganildi.

Shaxsiy talqin va umumlashtirish

Mavzu bo'yicha talaba sifatida fikrlar, kuzatuvlar va xulosalar tahlil asosida umumlashtirildi. Bu metodlar maqola ilmiy bo'lishi uchun yetarli asos bo'ldi hamda mavzuni turli tomonlama ochishga yordam berdi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy-amaliy natijalarga erishildi.

Konstitutsiyada "inson qadri" tamoyili markaziy o'ringa qo'yildi. Yangi tahrirda birinchi navbatda insonning qadr-qimmatini yuksak darajada e'tirof etilgan. Ya'ni davlatning asosiy vazifasi sifatida fuqarolarning munosib turmush darajasini ta'minlash belgilandi. Bu esa farovon hayotning huquqiy kafolatini yaratadi. Huquqlar kengaytirildi va aniq kafolatlar mustahkamlandi.

Shaxsiy, siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy huquqlar kengaytirilib:

- mulk huquqi,
- tadbirkorlik erkinligi,
- so'z va e'tiqod erkinligi,
- sud himoyasi,
- shaxsiy daxlsizlik,
- ayollar va bolalarning alohida huquqlari

konstitutsiyaviy darajada mustahkamlandi. Ayniqsa, yoshlar uchun ta'lim, kasb-hunar egallash, malaka oshirish, mehnat sharoitlari, ijtimoiy himoya bo'yicha keng imkoniyatlar yaratildi.

Ta'lim tizimining konstitutsiyaviy maqomi mustahkamlandi.

Talaba sifatida bu menga eng yaqin mavzu.

Konstitutsiyada:

- majburiy va bepul boshlang'ich ta'lim,
- umumiy o'rta ta'limning kafolatlanishi,
- maktabgacha ta'limni rivojlantirish,
- oliy ta'limning bosqichma-bosqich ommalashtirilishi alohida normalar sifatida qayd etilgan.

Bu esa kelajak o'qituvchilar sifatida bizning mas'uliyatimiz yanada yuqorilashini bildiradi.

Ijtimoiy davlat g'oyasi mustahkamlandi.

Konstitutsiyada O'zbekiston ijtimoiy davlat ekanligi aniq belgilab qo'yildi. Bu degani:

- kam ta'minlanganlar,
- nogironligi bo'lgan shaxslar,
- yolg'iz keksalar,
- yoshlar,
- ayollar uchun keng ijtimoiy himoya tizimi yaratiladi. Bu esa jamiyatdagi tenglik va adolatni ta'minlash uchun juda muhim.

Davlat boshqaruvida xalqning roli kuchaydi.

Referendum, saylov tizimlari va jamiyat boshqaruvida xalqning ishtiroki yanada kuchaytirildi. Bu demokratiya tamoyilining amaliy ko'rinishidir.

Fuqarolik ongini shakllantirish uchun huquqiy asoslar kuchaydi

Tadqiqot davomida talabalar orasida huquqiy bilimga qiziqish oshgani kuzatildi. Maktab va kollejlarni bitirgan yoshlarning yangi Konstitutsiyadagi yangiliklarga qiziqishi yuqori ekanligi aniqlandi.

MUNOZARA

Tadqiqot davomida O'zbekiston Konstitutsiyasining yangi tahriri jamiyatning hozirgi ehtiyojlariga to'liq javob berayotgani aniqlandi. "Inson – jamiyat – davlat" tamoyili nafaqat qonunda, balki amalda ham o'z aksini topmoqda. Konstitutsiya qabul qilingani bilan barcha islohotlar avtomatik ravishda amalga oshmaydi. Eng muhim jihat — xalqning huquqiy ongini oshirish, ayniqsa yosh avlodni bu borada tarbiyalashdir. Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalari sifatida biz ertaga bolalarga nafaqat savod o'rgatamiz, balki ularning huquqiy madaniyatini shakllantiramiz.

Agar o'quvchi o'z huquqlarini bilsa:

- o'zini erkin his qiladi,
- jamiyatda faol bo'ladi,
- mas'uliyatli fuqaroga aylanadi,
- qonunlarga hurmat bilan qaraydi.

Talaba sifatidagi kuzatishlarim shuni ko'rsatadiki, yangi Konstitutsiya yoshlar hayotida ijobiy o'zgarishlar yaratmoqda. Masalan, ta'lim imkoniyatlarining kengayishi, ijtimoiy himoya, stipendiya, grantlar va tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash — ularning barchasi aynan konstitutsiyaviy asosga ega.

TAVSIYALAR

Konstitutsiyada belgilangan ta'lim huquqini amalda ta'minlash.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 50-moddasida "Har kim sifatli ta'lim olish huquqiga ega" deb belgilangan.³⁷⁹

Shu bois dars jarayonida tenglik, adolat va inklyuzivlik tamoyillariga amal qilish har bir pedagogning konstitutsiyaviy burchidir.

O'quvchilar va talabalar huquqiy madaniyatini oshirish.

Konstitutsiyaning 46- va 47-moddalarida shaxsning sha'ni, qadr-qimmati va huquqlari kafolatlangan.³⁸⁰

Sinfda bahslashish madaniyati, fikr erkinligi, boshqalarni hurmat qilish kabi ko'nikmalarni shakllantirish yoshlarning huquqiy ongini rivojlantiradi.

Pedagogning konstitutsiyaviy mas'uliyati.

O'qituvchi Konstitutsiyaga ko'ra jamiyat taraqqiyoti uchun javobgar bo'lgan eng muhim kasblardan biridir.

Pedagog dars jarayonida adolatli, shaffof, diskriminatsiyaga yo'l qo'ymasligi bilan Konstitutsiyaning 18-moddasida belgilangan tenglik prinsipini amalda ko'rsatib boradi.³⁸¹

Ta'lim jarayonida erkin fikr almashish muhitini yaratish.

Konstitutsiyaning 33-moddasi fikr bildirish erkinligini kafolatlaydi.³⁸²

Darsda talaba va o'quvchilar erkin fikrlashi, savol berishi, e'tiroz bildira olishi — ularning konstitutsiyaviy huquqidir. O'qituvchi esa bu erkinlikni hurmat qilishi lozim.

Raqamli ta'lim va axborot xavfsizligi

Konstitutsiyaning 29-moddasiga ko'ra axborot olish va tarqatish huquqi bor, ammo bu mas'uliyatni ham talab qiladi.³⁸³

Talabalarga internet etikasi, axborotning haqqoniyligini tekshirish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha yo'l-yo'riq berish zarur.

Oilaviy muhit va maktab hamkorligini Konstitutsiyadagi oilaning maqomi bilan bog'lash

³⁷⁹ https://constitution.gov.uz/uploads/constitution_oz.pdf

³⁸⁰ https://constitution.uz/oz/pages/Konstitutsiya_mustahkam_kafolat

³⁸¹ <https://tsue.uz/media/uploads/2024/04/16/gmzpbe.pdf>

³⁸² <https://konstitutsiya.gov.uz/oz/?suggestion=3>

³⁸³ https://constitution.uz/oz/pages/hujjatlar_bilan_tanishib_chiqish_huquqi

Konstitutsiyaning 64-moddasida “Oila jamiyatning asosiy bo‘g‘inidir” deyilgan.³⁸⁴

Shuning uchun ota-onalar bilan hamkorlik — faqat pedagogik talab emas, balki konstitutsiyaviy tamoyilga asoslangan ijtimoiy zaruratdir.

Talaba-amaliyotchilar uchun Konstitutsiyaga asoslangan mas’uliyat yuki

Talaba — ertangi pedagog sifatida Konstitutsiyada belgilangan ta’lim vazifalarini bajaruvchi bo‘lajak mutaxassisdir.

Shuning uchun amaliyot jarayonidan boshlab halollik, insonparvarlik va adolat tamoyillariga amal qilish zarur.

XULOSA

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahriri mamlakatda inson qadri, erkinlik, adolat va farovonlik tamoyillarini ustuvor yo‘nalish sifatida e‘tirof etadi. “Konstitutsiya – erkin va farovon hayot garovi” degan g‘oya esa nafaqat huquqiy norma, balki har bir fuqaro, ayniqsa yoshlar va talabalar uchun amaliy hayot tamoyiliga aylanishi lozim bo‘lgan konsepsiyadir. Ushbu maqolada Konstitutsiyada belgilangan asosiy prinsiplar mazmuni, ularning ta’lim tizimidagi o‘rni hamda yoshlarning huquqiy madaniyati va ongini shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Konstitutsiyada mustahkamlangan ta’lim olish huquqi, fikr erkinligi, sha’ni va qadr-qimmatining daxlsizligi, tenglik, adil sudlov, axborot olish huquqi kabi normalar yosh avlodning ongli, bilimli, erkin fikrlaydigan shaxs sifatida kamol topishida muhim o‘rin tutadi. Ta’lim jarayoniga konstitutsiyaviy yondashuvning joriy etilishi pedagoglar faoliyatini yanada mas’uliyatli qiladi, chunki ular Konstitutsiya talablariga amal qilgan holda kelajak fuqarolarini tarbiyalaydilar. Shuningdek, bugungi kunda raqamli ta’lim, axborot xavfsizligi, inklyuziv yondashuv, pedagoglarning ijtimoiy maqomi va huquqiy himoyasi kabi yo‘nalishlar ham Konstitutsiya bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ularning samarali amalga oshirilishi farovon jamiyat barpo etishning eng muhim shartidir. Talabalar orasida huquqiy madaniyatni rivojlantirish, ularni Konstitutsiyaning mazmuni va ahamiyati bilan tanishtirish, har bir huquqning amaliy hayotdagi ifodasini ko‘rsatish demokratik jamiyatning poydevorini mustahkamlaydi. Xulosa qilib aytganda, Konstitutsiya xalqning siyosiy-huquqiy tajribasi, intilishlari va orzu-umidlarining ifodasidir. U yoshlar uchun erkin ta’lim olish, o‘z fikrini ochiq bildirish, imkoniyatlar tengligidan foydalanish, kelajak hayotini mustaqil belgilash imkonini yaratadi. Talabalar va pedagoglar Konstitutsiyaga tayanib faoliyat olib borganlarida nafaqat o‘z konstitutsiyaviy burchlarini bajaradilar, balki jamiyatning barkamol, farovon va adolatli rivojlanishiga o‘z hissalarini qo‘shadilar. Demak, Konstitutsiya — faqat normativ hujjat emas, balki har bir yoshning ertangi hayotini yoritib turuvchi ishonchli yo‘l xaritasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil tahriri).
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy nutqlari va qonunchilik hujjatlari.
3. Konstitutsiyaviy huquq darsliklari va ilmiy qo‘llanmalar.
4. Fuqarolik jamiyati va demokratiya bo‘yicha xalqaro manbalar.
5. Pedagogika nazariyasi va huquqiy madaniyatga doir ilmiy maqolalar

³⁸⁴ <https://lex.uz/ru/docs/-20596?ONDATE=07.04.2017>